



**מספר הקורס:** 4040281

**שם הקורס בעברית:** הפילוסופיה ההלניסטית ואסכולותיה

**שם הקורס באנגלית:** The Hellenistic Philosophy and Its Schools

**שנה"ל:** תשפ"ב

**שם המרצה:** יוסי ליברזון

**שם תכנית הלימודים:** התכנית הבינתחומית בפילוסופיה ובהגות יהודית

**סיווג הקורס:** סמינר

**משך והיקף הקורס:** סמסטר ב', 2 ש"ס

**נקודות זכות אקדמיות:** 2 נ"ז

**דרישות קדם:** מבוא לפילוסופיה יוונית

**מועד שעות הקבלה:** ימי שלישי 9:00-10:00

**פרטי קשר של המרצה:** yosefz@shalem.ac.il

### **תיאור הקורס:**

המונח 'פילוסופיה יוונית' מעלה, כמעט באופן מידי, את שמותיהם של אפלטון ואריסטו, ואכן אין ספק שללא שניים אלה אי אפשר לדבר על פילוסופיה יוונית. ברם, יורשיהם של אפלטון (האקדמיה, ובעיקר זו הספקנית) ושל אריסטו (הפריפטטים) יחד עם עוד שתי אסכולות חדשות – הסטואה והאפיקוראים – ממשיכים לחשוב ולהעלות בעיות חדשות, להתווכח בינם לבין עצמם, ובעיקר לפתח דרכים שונות וכלים מכלים שונים לשוב ולחטט בישנות. החשיבה הזו של המאות השלישית-ראשונה לפנה"ס היא מה שאנו מכנים 'הפילוסופיה ההלניסטית'. נוסף ונאמר שעברנו, היהודים, לפילוסופיה זו יש ערך מוסף. עבור חז"ל 'פילוסופיה יוונית' היא מה שאנו מכנים היום 'פילוסופיה הלניסטית'. אם חז"ל שמעו דבר-מה על אפלטון, על אריסטו או על שאר פילוסופים קלאסיים הרי שזה בתיווך אותם פילוסופים 'הלניסטים'. ממאות הספרים שחוברו בתקופה זו על ידי הפילוסופים ההלניסטים לא הגיעו לידינו אלא פרגמנטים ספורים ששרדו לפליטה. רק בעשרות השנים האחרונות החלו חוקרים לגלות עניין של ממש בפילוסופיה זו ובהשפעותיה על העולם התרבותי והפילוסופי של הדורות הבאים, והמחקר עדיין בעיצומו.

הקורס שלפנינו יתחיל באותם תלמידי סוקראטיס שיסדו בתי ספר משלהם לאחר מותו של המורה, כאשר כל קבוצה מדגישה פן אחר בחייו. השפעתן של קבוצות אלה – שבהן אנו מונים את הציניקנים, הקירינים והמגארים – הייתה רבה על האסכולות שקמו לקראת סופה של המאה הרביעית, שהיא מן התקופות החשובות בהיסטוריה של העולם העתיק, ומאפיינה העיקרי היא התערעורת מסגרת הפוליס היוונית והמעבר למסגרת של ממלכות גדולות. מסגרת חדשה זו מעניקה לכל הדיונים צבע חדש ומיוחד החוצה מקומות וזמנים. שקלא וטריא בדבר הקריטריון שבזכותו אנו יודעים שמה שאנו יודעים אנו אכן יודעים; בדבר היחס הנכון בין העולם הפיסי הסובב אותנו ושאו חלק ממנו ובין היותנו בני אדם המתנהגים בתוך אותו עולם; בדבר ה'טבע' האמיתי

שלנו ומה מקומו המדויק בחיינו – עשויים להזכיר לנו לא אחת את עצמנו היום - לאחר יותר מאלפיים שנה.

### **מטרות הקורס:**

בסוף הקורס יצליחו התלמידים להתמודד עם ספרות המקור העצומה ששרדה מהתקופה ההלניסטית ולזהות את השיטות השונות, ובעיקר לזהות ביצירה אחת השפעות של שיטות אחרות. כמו כן אמורים התלמידים להכיר ולזהות השפעות של השיטות ההלניסטיות השונות על תקופות מאוחרות יותר, בעיקר תקופת חז"ל שהושפעו מהתורות ההלניסטיות בדרכים ישירות וישירות פחות.

### **חובות הקורס והרכב הציון בקורס:**

- מבחן סיום – 100%
- ציון עובר בקורס: 60
- יש לקרוא את קריאת החובה לקראת כל שיעור רלוונטי.

### **פירוט השיעורים, הנושאים הנלמדים בכל שיעור וקריאת החובה והקריאה המומלצת בכל שיעור:**

שיעור מס' 1: נושא השיעור – הקדמה, תיחום התקופה והמונח 'הליניזם', מאפיינים כלליים לפילוסופיה ההלניסטית, המקורות.

#### **קריאת חובה:**

Tarn, W. *Hellenistic Civilization* (London, 1966), Chapter III: The Greek Cities, pp. 79-98.

שיעור מס' 2: נושא השיעור: הקבוצות הסוקראטיות (שלב המעבר): הציניקנים, האריסטיפים (הקירינים) והמגרים

#### **קריאת חובה:**

Dudley, D.R. *A History of Cynicism from Diogenes to the 6<sup>th</sup> Century A.D.* (London, 1937), Chapters II-IV, pp. 17-58.

<https://iep.utm.edu/aristip/>

שיעור מס' 3: נושא השיעור: האסכולות ההלניסטיות – הקדמה (דוגמאטיות וסקפטיות), מאפייני התקופה, אתיקה ופיסיקה)

**קריאת חובה:** מרקוס טליוס קיקרו, *על טבע האלים*, תרגמה אביבה קציר, הקדים מבוא יוחנן גלוקר (הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, 1992), עמ' 17-23.

Long, A.A. & D.N. Sedley, *The Hellenistic Philosophers* (Cambridge University Press), Vol. 1, pp. 1-8.

שיעור מס' 4: נושא השיעור: האפיקוראים: הקדמה (המייסד, 'הגן' והחיים בו, החבורה והידידות),  
ה'קאנון' האפיקוראי (התחושות, התפיסות הכלליות, הרגשות)  
**קריאת חובה**: ליברזון, י.צ. *אפיקורוס: אמרות היסוד* (נהר, 2011), עמ' 37-49.  
Rist, J.M. *Epicurus: An Introduction* (Cambridge University Press, 1972), pp. 1-13.

שיעור מס' 5: נושא השיעור: הפסיקה האפיקוראית (יציבות העולם, האטומים והריק, 'הסטייה'  
האפיקוראית, המזל, התרכובת, האדם והגוף, הנפש)  
**קריאת חובה**: שפיגל נתן, *אפיקורוס: האיש ומשנתו*, מאגנס, תשמ"ב, עמ' 73-79.  
Inwood, B. & L. Gerson, *The Epicurus Reader* (Hackett, 1994), "The Letter to  
Herodotus," pp. 5-19.

**קריאה מומלצת**: סמבורסקי שמואל, *חוקות שמיים וארץ: הקוסמוס של היוונים* (מוסד ביאליק,  
ירושלים, תשמ"ז), עמ' 103-126.

שיעור מס' 6: נושא השיעור: האתיקה האפיקוראית (טבע והנאה, סוגי ההנאות, ההירארכיה בין  
ההנאות, ה-ataraxia), גבולות ההנאה והכאב, המוות, אלמנט הזמן בהנאות, ההנאה  
והפוליטיקה)  
**קריאת חובה**: קציר, אביבה (מתרגמת), *קיקרו: על תכליות הטוב והרע* (הוצאת בר-אילן, תשנ"ו),  
עמ' 58-74 (סעיפים 29-73).  
ליברזון, י.צ. *אפיקורוס: אמרות היסוד* (נהר, 2011), עמ' 50-62.  
שפיגל נתן, *אפיקורוס: האיש ומשנתו* (מאגנס, תשמ"ב), עמ' 151-156 ('המכתב למנויקיאוס').

שיעור מס' 7: נושא השיעור: הידידות והפילוסופיה (ידידות וארוטיקה, ידידות והנאה, ידידות  
וביטחון, החכם האפיקוראי), תפיסת האלים האפיקוראית (תפקיד האלים בשיטה,  
האנתרופומורפיזם של האלים, אנלוגיה ואיסונומיה, האלים כמודל האוטרקיה, היחס הנכון לעבודת  
האלים)  
**קריאת חובה**: שפיגל נתן, *אפיקורוס: האיש ומשנתו* (מאגנס, תשמ"ב), עמ' 120-126.  
קציר, אביבה (מתרגמת), *קיקרו: על תכליות הטוב והרע* (הוצאת בר-אילן, תשנ"ו), עמ' 46-61.  
**קריאה מומלצת**:  
קציר, אביבה (מתרגמת), *קיקרו: על טבע האלים* (הוצאת בר-אילן, תשנ"ב), עמ' 61-88.

שיעור מס' 8: נושא השיעור: הסטואה – הקדמה ומקורות (הסטואה המוקדמת, האמצעית, והמאוחרת), הפיסיקה הסטואית (חלוקת הסטואים את הפילוסופיה, הישי והיקיים) (ousia ו-sōma), רציפותו של העולם, האופי התכליתי של העולם, טיבה של הנפש)

**קריאת חובה:**

Sandbach F.H. *The Stoics* (London, 1975), pp. 69-94.

שיעור מס' 9: נושא השיעור: האתיקה הסטואית (הידיעה, הקריטריון, יחודיותם של הטוב והרע, ה-indifferentia, שאיפה ובחירה (skopos ו- telos), חובה וחובה מושלמת (kathorthōma ו-kathēkon).

**קריאת חובה:**

Rist, J.M. *Stoic Philosophy* (Cambridge, 1969), pp. 81-111.

שיעור מס' 10: נושא השיעור: האתיקה הסטואית: הרגשות (pathos, 4 מחלות הנפש, הרגשות הטובים, ה-apatheia, תכלית החיים (מושג הטבע וגלגוליו, הטיעון מן העריסה).

**קריאת חובה:**

שפיגל נתן, מרקוס אורליוס: *קיסר ופילוסוף* (מאגנס, ירושלים, תש"ם), עמ' 203-229.

שיעור מס' 11: נושא השיעור: היחכמים הסטואיים (ה-diathesis והאספקטים של החכם), תורת המדינה הסטואית, תורת האלים (הטיעון מן התכנון), בעיית הרע והתיאודיציאה, בין אפיקוראים לסטואים.

**קריאת חובה:**

קמיניקה אהרן (מתרגם), סנקה: שיחות פילוסופיות (הוצאת דביר, תש"ג), עמ' 1-16 ("על ההשגחה האלהית"); עמ' 45-64 ("על אומץ לב המשכילים").

**קריאה מומלצת:**

שפיגל נתן, מרקוס אורליוס: *קיסר ופילוסוף* (מאגנס, ירושלים, תש"ם), עמ' 153-190.

Liebersohn, Y.Z. "Seneca philosophia Medicus", *Collection Latomus Vol. 287* (2005); *Studies in Latin Literature and Roman History*, XII: 361-394.

שיעור מס' 12: נושא השיעור: הספקנים (הסקפטים): הקדמה (בין ספקנות עתיקה למודרנית), הסיבות לעלייתה של הספקנות, סקירה היסטורית, מאפייני הספקנות (isostheneia, metriopatheia, epochē, ataraxia, in diem vivimus)

**קריאת חובה:** האזרחי פפיטה, *על הספקנות* (מאגנס, ירושלים, תשכ"ו), עמ' 9-34.

שיעור מס' 13: נושא השיעור: 'עשרת הדרכים', סוגית הקריטריון, יתרון הספקנות, מילות סיכום (הפילוסופיה ההליניסטית וחד"ל).

#### **קריאת חובה:**

Annas J. & J. Barnes (trans.), *Sextus Empiricus: Outlines of Scepticism* (Cambridge University Press, 1994), pp. 3-40.

#### **קריאת רקע והרחבת הדעת**

מרקוס אורליוס, *מחשבות לעצמי* (תרגום אברהם ארואטי), נהר, תשע"ב/2012.  
ויסמן, שלמה (מתרגם), *השיחות של אפיקטטוס*, הוצאת י. מרכוס, ירושלים, תשל"ו  
שפיגל, נתן, *סנקה האיש ומשנתו*, מוסד ביאליק, ירושלים, תשל"ד.  
דיקמן, שלמה (מתרגם), *לוקרטיוס: על טבע היקום*, מוסד ביאליק, ירושלים, תשכ"ב.